

DR. GAYER GYULÁNÉ

Hogyan segítse a szakszervezet a családokat?

*Részletek egy családvizsgálat tapasztalatait
összefoglaló tanulmányból*

Hazánkban a párt és az állam magas szinten, kongresszusi határozatokban és az alkotmányban deklarálta, hogy a társadalom alapvető egységének tekinti a családot és feladatának a család védelmét. Az állam családpolitikája hivatott ennek megvalósítására. Jelenleg azonban a családpolitika feladatai megoldásának – a családjogi vonatkozásokat összegező Családjogi Törvénytől eltekintve – nincsenek egységesen meghatározott és kidolgozott elvei. Pedig a szakszervezeti mozgalom is csak tisztázott és egységes elvekre építheti az alapvető célokból fakadó részletesebb feladatait.

A családpolitika tennivalói szükségszerűen változnak. Főként azért, mert változik maga a család is, sajátos igényeivel és szükségleteivel együtt. A főbb változásokat olyan jelentős társadalmi folyamatok hordozzák, mint például:

- a nők nagyarányú keresővé válása;
- a két keresős, 1–2 gyermeket nevelő, szülőket és gyermekeiket magában foglaló kis családok elterjedése;
- a válások számának és arányának jelentős növekedése;
- a demográfiai változások (születések, halálozások, az átlagos élettartam alakulása);
- az urbanizálódás stb.

Mindezek a folyamatok családpolitikai szempontból különböző társadalmi-gazdasági feltételekkel függnek össze. Például:

- a lakásfeltételek változásaival;
- a gyermekintézmény-hálózattal;
- az időskorúakról történő társadalmi gondoskodással stb.

A kutatás nyomán kialakított következtetésekben és a javasolt intézkedésekben a jövő családjainak igényeit próbáltuk megfogalmazni.

TÁJÉKOZTATÁS A VIZSGÁLATRÓL

A vizsgált családok jelenlegi és lényegesnek tartott problémáiból és az életviszonyaik javításához igényelt tényezők közötti kapcsolatokból a következő főbb következtetéseket vontuk le:

– A megkérdezett munkáscsaládok jelenlegi legfontosabb problémái között első helyen a *pénzügyi-anyagi természetű problémákat* jelezték. Ezeket jórészt szükségleteikhez mérték és nem létfeltételeik hiányaiként említették. Igényeik mértékét szerényen és reálisan jelölték meg.

– Második helyen a megfelelő méretű és minőségű *lakás hiányát* említették. Nem hagyható figyelmen kívül, hogy 1/4-üknek nincs megfelelő lakása. A válaszadók viszonyaik megjavítását főleg a keresetek emelkedésétől (64 %) és lakásviszonyaik megjavításától (38 %) várják.

– Lakásviszonyaik javításánál kevésbé lényeges szempont a munkahely közelsége a lakás egyéb tényezőihez (értékéhez, komfortosságához, önálló voltához) képest.

– A családok zöme – minden korosztálynál – pihenésre, otthoni szabadidőre, családi együttlétre vágyik. Mindez alátámasztja a családsegítő szolgáltatások fontosságát, és azt, hogy a családi együttlét nagy érték a családtagok számára.

– A családot, mint örömforrást az állam családpolitikai tevékenységének fokozottabban kell erősítenie. A szabadidő programok, az üdülés jelenleginél szélesebb körű társadalmi ajánlatai tágíthatják a ma inkább zártabbá, mint nyitottá váló család lehetőségeit a közösségi lehetőségek megismerésére, hasznosítására.

– A családi életet befolyásoló tényezők között nagy erővel jelezték a pihenésre, a kikapcsolódásra, valamint a házastársak egymásra és a gyermekekre fordítható nagyobb időigényét. Megfelel ennek, hogy kikapcsolódási, pihenési szokásaikról és azok gyakoriságáról nyilatkozva az otthon falain belüli olvasásra, tv-nézésre, pihenésre, családi látogatásokra szeretnének elsősorban gyakrabban sort keríteni.

– A szülőktől elsősorban a családalapításhoz kapnak anyagi segítséget a fiatalok (61 %). Ehhez képest eltöprel a háztartási munkához és a gyermekneveléshez nyújtott (6–8 %-os) segítség említése. Az idősek saját későbbi ellátásukat főleg családtagjaiktól várják és mindössze 11 % említi a korszerű szociális nyugdíjsház elfogadását.

– Az éppen nyugdíj előtt állók egyharmada úgy véli, hogy nyugdíjazásuk után semmilyen munkát sem vállal, 22 %-ukat családi kötelezettségei kötik le,

45 %-uk dolgozni szeretne még valamilyen formában. A tapasztalatok szerint azok közül, akik eleinte úgy érzik, hogy semmi kötelező elfoglaltságot nem akarnak, néhány hónap múltán ugyancsak vágyódní kezdenek valami hasznos tevékenység után. Így a munkát igénylők amúgy is magas aránya tovább emelkedik.

– A magára maradt kis családokkal is kell és lehet számolni, de a családok nemzedékeit általában szoros szálak fűzik össze. A kitágult családok már nem élhetnek ugyan egy fedél alatt, de egymást kölcsönösen segítik.

– Problémáikkal a családok tagjai elsősorban egymásra utaltak. Tanácsadó és ellátó rendszereink túl szakosodtak, nehéz közöttük eligazodniuk és a gondolataiknak megfelelőt megtalálniuk. Hiányzanak a titoktartást biztosító és a sokoldalú segítségére képes tanácsadás-ellátó intézmények.

A család helyzetével foglalkozó vizsgálat gerincét a mintegy 2000 nagyüzemi munkáscsalád körében végzett felvétel képezte. Kérdéseink alapvetően arra irányultak, hogy az „átlagos” munkáscsaládok életét – saját véleményük szerint – milyen családon belüli és kívüli tényezők befolyásolják, hogyan értékelik helyzetüket, mit tekintenek családi feladataik jobb ellátása szempontjából fontosnak? Mit várnak el önmaguktól, a családtól, a munkahelytől és a társadalomtól?

A felvételt egy közvéleménykutatásnak és egy törzsanyagnak nevezett kérdőívvel végeztük. Ezen kívül 30 körzeti orvossal készült interjú arról, hogyan látják azoknak a családoknak az életét és problémáit, amelyekhez mint orvosok bejáratosak és amelyeket közelről ismernek. Harminc nagyüzemi szakszervezeti vezetővel is folytattunk beszélgetést arról, hogy vállalataiknál miként jelentkeznek a dolgozók családi gondjai. (Ez utóbbit ismertetjük elsősorban ez alkalommal.)

Sajátos réteginformációk megszerzése érdekében közel 500 állami gondozásra szoruló és nevelési segélyben részesülő gyermekes családnál és közel 500 időskorúra vonatkozóan, valamint közel 1000 szellemi foglalkozásánál végeztünk kérdőíves felvételt. Ezek egyúttal a munkáscsaládok vizsgálatának kontrollját is jelentették.

A vizsgálat előmunkálatai keretében készült egy tanulmány az alacsonyjövedelműek, a „szegénység” tárgykörében és egy összefoglaló tanulmány az utóbbi években megjelent, a családdal foglalkozó hazai és a rendelkezésre álló nemzetközi szakirodalom alapján. A vizsgálat egységes módszereit pedig egy, a vizsgálatban résztvevők tájékoztatására szolgáló tanulmány segítette.

HARMINC VÁLLALATI SZAKSZERVEZETI VEZETŐ VÉLEMÉNYÉNEK ÖSSZEFOGLALÁSA

Vizsgálati céljaink szempontjából fontos megismerni: hogyan vélekednek a vállalati szakszervezeti vezetők a különböző családpolitikai kérdésekről? Ennek ismerete hozzájárulhat, hogy megtervezzük szakszervezeti mozgalmi feladataink között a családok érdekében teendő intézkedéseket.

A munkáscsaládok érdekében folyó munka nem kevesebbet jelent, mint segíteni a munkásosztály utánpótlását, egészséges fejlődését a szakszervezeti mozgalom eszközeivel.

Annak érdekében, hogy ne csak tartalmilag, de egy-egy kérdéstről az egész felfogást tükröző módon számolhassunk be, szükségesnek tartjuk a legfontosabbnak vélt kérdésekről az eredeti interjúkból szemelvények közreadását.

Nem foglalkozunk viszont e helyütt részletesen olyan kérdésekkel mint:

– *az üdültetés*; amelyről általánosan az a kép alakult ki, hogy jó a vállalati üdültetés; kevés az elosztható szakszervezeti beutaló; olykor minden kedvezmény ellenére problematikus az alacsony jövedelműek, a nagycsaládosok és a nyugdíjasok, valamint a gyermeküket egyedül nevelő anyák üdültetése. Nem arányuknak megfelelően veszik igénybe az üdültetést egyes rétegek (vidékiek, kétlakiak, alacsony jövedelműek). Ezeket a tényeket eddig ismertük. A kapott válaszok csupán megerősítették a korábbi tapasztalatokat, s egybevágtak a munkások jelen felvételünk folyamán elmondott véleményeivel.

– *a gyermekintézmények* vállalati fejlesztése, fenntartása. A beszélgetések folyamán felvetődött a téma számos részproblémája, s az az általános kérdés is: jó-e az, ha a vállalat tart fenn ilyen intézményeket, vagy jobb ha ezt a tanácsok teszik? Mindkét nézetnek vannak pártolói. Megoszlottak a vélemények arról is, hogy az együttműködést a tanácsokkal hogyan ítélik meg. A többség úgy nyilatkozott, hogy szükségszerűség a tanácsi gyermekintézményi férőhelyek megvásárlása. Akadtak azonban ellenvélemények is. Egyet ezek közül az egész kapcsolatrendszerre vonatkozó érzékelés miatt mégis idézünk.

„... Egy tanács megkeresett bennünket, hogy ennyi és ennyi ide tartozó gyerek jár az óvodába, fizessünk érte. Kérem az igazgatót, hogy mit csináljunk. Szerintem ez zsarolás. A tanácsok különböző dolgaik megoldására pumpolják a vállalatot. . . Aztán volt olyan is, hogy a kerületi pártbizottságra hívták be az igazgatókat: ezt és ezt akarjuk megoldani a kerületben, pénzre van szükség. Lett pénz. Hát így. Mit tud az igazgató csinálni. Adunk.

... Hosszabb távon gondolkodva az a követendő, hogy a munkahelyek segítsenek a lakás, az óvoda, a bölcsőde, tehát a nagy, súlyos gondok megoldásába. Van ennek létjogosultsága?

... élesebb kontúrokat kellene húzni: ki miért felelős. . .”

Számos, az előbbi állásponttól eltérő nézettel is találkoztunk. Ezekkel mégsem kívánunk most foglalkozni, mert vizsgálandó fő kérdéseinktől messze vezetnének és meglehetősen ismert álláspontokat fogalmaztak meg. Igazán szélsőséges nézetekkel – tehát olyannal, hogy a vállalat ne vállaljon részt az említett szociálpolitikai feladatokból, illetve hogy jóval többet vállaljon mint jelenleg – nem találkoztunk. Egy-egy konkrét kérdés kapcsán azonban így is előtűntek az általános felfogás megnyitvánulásai.

Ezek után a vizsgálat főbb kérdéseiben kapott válaszokat kissé részletesebben, többféle véleményt tükröztetve mutatjuk be. (A feltett kérdéseket dőlt betűkkel írjuk.)

1. A fiatalok lakáshelyzetének megítélése

– A családalapító fiatalok legnagyobb gondja a lakáskérdés. Már a befizetéshez szükséges összeg előteremtése is igen gyakran gondot okoz. Egy budapesti nagyvállalat szb-titkára ezt így fogalmazta: (1. sz. interjú-alany) „... a fiatalok legtöbbszörében ebben a korban a legnagyobb problémája a lakás. Bár a vállalat nagy erőfeszítéseket tesz, hogy ezeken a gondokon segítsen, gyakran igen nehéz helyzetekbe kerülünk, mert a fiatalok a 20–30 ezer forintnyi kezdőpénzzel is ritkán rendelkeznek. Ezt én meg is értem. Fiatal pályakezdők, kezdőfizetéssel, ha nincs mögöttük olyan család, amelynek tagjai anyagilag segítenék őket, honnan is tudnának akár ennyi pénzt is összeszedni.

Egy másikuk véleménye pedig (3. sz. interjú-alany): „A munka kezdetén, a munkahelyi beilleszkedésen túl, s a fiatalok türelmetlenségéből fakadó elégedetlenségen túl a legnagyobb gondot mind az egyénnek, mind nekünk a lakás-gondok, a lakáshelyzet okozza. A vállalat igyekszik elég nagy erőfeszítéseket tenni annak érdekében, hogy segítsen – lakásépítési kölcsönöket adunk, társadalmi munkaalpból áldozunk erre –, mésem kielégítő a helyzet. Bár meg kell mondanom, hogy más korosztályoknál, még nyugdíjas korban is találkozunk lakásproblémákkal, s természetesen ott is segítünk. A kölcsönök kb. 60 %-át mégis a fiatalok kapják. . .”

– Említette, hogy a fiatalok türelmetlenségéből is adódnak gondok. Melyek ezek?

– Az, hogy mindent egyszerre akarnak. Keveslik a fizetést, s ebből főleg a munkahelyen keletkeznek feszültségek. De ez talán természetes is. Ilyen mun-

kahelyi probléma mindig is volt, és azt hiszem, lesz is. De ennek családi hatásai nem igen vannak.

– *Az alacsony fizetésnek?*

– Azt hiszem nem ez okoz családon belül feszültséget.

– *Hanem?*

– Ennek a következményei. Emiatt nincs lakás, esetleg jön a gyerek, s mindezt igazságtalanul egymás szemére hányják.

Egy budapesti nagyvállalat függetlenített szb-titkára így nyilatkozott: (2. sz. interjú-alany)

– A családalapításhoz természetesen lakás kell. Manapság ez okoz nagy gondot. Nehéz lakáshoz jutni, még akkor is, ha a vállalat anyagiakkal támogatja az akciót. A fiatalok nehezen szedik össze még a kezdő összeget is, hacsak nincs egyéb külső segítség (pl. a szülők). Aztán a fiatalok mindent rövid idő alatt szeretnének elérni. Azt akarják, hogy minél gyorsabban nőjön a kereset. Kicsit türelmetlenek.

– *A vállalat mit tud tenni a lakáshoz juttatásban?*

– Kölcsönöket adunk. De egyrészt ez is kevés, másrészt – véleményem szerint – nem a mi feladatunk a lakáskérdés megoldása. Ezt államilag, központilag kell kézbentartani.

Fővárosi függetlenített szb-titkár mondotta: (15. sz. interjú-alany): „A legtöbb családalapítás előtt álló fiatal szembetalálja magát ezzel a gonddal. S figyelembe véve a lakásárakat – saját erejére támaszkodva nemigen tudja megoldani. A vállalathoz is jön segítségért. Kialakult gyakorlat, hogy a vállalatok is erejüktől, lehetőségeiktől függően, anyagiakkal esetleg egyéb módon is támogatják dolgozóik ez irányú törekvéseit. De azt hiszem, ez is kevés. Sokszor a kezdőösszeg befizetése is nagy gondot okoz. Hisz pl. ezer forintos vagy még nagyobb összegű albérletek mellett nemigen lehet takarékoskodni.

A lakás pedig az élet elindításának az alapja. Nem mondom, vannak olyan családok, ahol egy lakásban jól megférnek fiatalok és öregek. A fiatalok azonban általában önálló otthont akarnak teremteni, mivel sok viszályt szülhet az együttlakás.”

Még sok hasonló választ idézhetnénk, de fölösleges. Kitűnik, hogy jól ismerik és jogosnak is ítélik a fiatal keresők lakásigényét, érzékelik a kérdés súlyát a családi élet szempontjából. A fiatalokat türelmetleneknek tartják, mert egyszerre akarnak lakást, berendezkedést, „hajtanak” a keresetre. A családi hátteret, a szülők anyagi segítségét szinte nélkülözhetetlennek ítélik a családalapítás e nagy gondjai megoldásához.

2. A gyermekgondozási segély rendszerének megítélése

A 3. sz. interjú-alany említette a gyerekeket. Miben jelenthet gondot, ha jön a gyerek?

– Hát az attól is függ, hogy várták-e a gyereket, vagy nem. A gyerekekkel kapcsolatos következmények okozhatnak gondot. Az ellátás, a bölcsőde, az óvoda, a betegség minden családban szinte normális gondnak számít.

– *A gyermekgondozási segélyt szívesen veszik igénybe?*

– Igen, mert alapjánban véve jó dolog. Bizonyára sokan ténylegesen úgy vélik, hogy a gyerek érdekeit is szolgálja, ha egy ideig otthon marad vele az édesanyja. De van olyan tapasztalatom is, hogy a fiatalok egy része kényelemből veszi igénybe ezt a segélyt. Ahol több gyereket szeretnének, ott hosszabb ideig is – 3 évnél tovább – otthon marad az édesanya. Ez azért kényelmesebb, mint hajnalban kelni stb.

– *Ez rossz a család szempontjából?*

– Rossz, mert a régi, hagyományos „felállást” konzerválhatja, amiből ki akartak törni a nők. De mint mondtam, ez az egyéntől, az adott személyek felfogásától is függ.

– *A segélyen levőkkel hogyan tartja a vállalat a kapcsolatot?*

– Rendszeresen. Évente legalább egyszer kismamatalálkozót tartunk, ahol – ez gondolom máshol is így megy – ismertetjük a vállalat dolgait, eredményeit. Emellett a brigádok is tartják a kapcsolatot, s ez az eleve jobb és a gyakoribb.

– *Tehát ez jelenti az igazi kapcsolatot?*

– Igen. A kismamatalálkozó olykor túl hivatalos, talán a forma nem jó, nem tudom. Jó, kedves összejövetel, de nem az igazi.

– *Tanulnak-e a gyeseen levők?*

– A vállalat igyekszik rábírní a kismamákat erre, érdekünk is lenne. De nehezen megy. Nehéz meggyőzni őket. S ha valaki mégis elhatározza magát, rajta kívül álló okok miatt – közlekedés, gyerek, háztartás – nehezen megy. De mi ebben lehetőséget látunk. S még egy. Ez folyamatos feladat. A képzettség nélküliek újratermelődnek. Új belépők stb.

Azért mert nincs megfelelő számú bölcsődei férőhely, többen veszik igénybe – kényszerből – a gyest. Hisz valahol el kell helyezni a gyereket. De én azt hiszem, egyre többen ismerik fel ennek az egyéb előnyeit: nyugodt időszak, s jó hatású a gyermek fejlődésére.

– *Jelentős jövedelemkiesést nem okoz a gyese?*

– Nyilván jövedelme válogatja. Jelent, persze, még a legalacsonyabb jövedelemnél is, de mérlegelnek a családok. Nem minden befolyó pénz jövedelem.

A kvalifikált munkaerő nehezebben megy el gyes-re, de más okokból. Kiesik pl. a szakmájából stb.

– *Felkészültek-e az anyukák minden szempontból arra, hogy hatékonyan kihasználják ezt az időszakot?*

– Itt még lenne tennivaló. A gyerekellátást, a vele való foglalkozást tanítani kellene a kismamáknak, jobban fel lehetne készíteni őket az eljövendő tennivalókra. Ez nem veleszületett képesség.

– *Csak a kismamákat kell felkészíteni?*

– Főleg igen, de nem ártana a papákat sem egy kis oktatásban részesíteni, felvilágosítani.

– *Tényleg gyakran előfordul, hogy pl. egy alacsonyabban kvalifikált munkaerő – nő – hosszú évekig, 6–9 évig is otthon marad gyes-en?*

– Nem, nem jellemző. Sőt, több az olyan, aki a 3 év lejárta előtt visszajön.

Egy vidéki vállalat szb-titkára mondotta (18. sz. interjú-alany) a gyes igénybevételének okairól a következőket:

– Vissza kell vezetni a kérdést a házasságkötéshez. Itt nálunk, vidéken az új házasságok nagyon jól ellátják. Lakást, új házat ugyan nem mindig kapnak, de sokan ezt is rövid idő alatt összehozzák, kalákában. Tehát a kezdetkor csaknem minden megvan, s rosszul sem keresnek az emberek. Mire pedig odaérnek, hogy jön a gyerek – megtehetik.

– *Miért azt mondja, hogy megtehetik. Ez áldozat?*

– Anyagi szempontból áldozat. Hisz az átlagfizetéseknel jóval kevesebb a segély. Igaz, a semminél jóval több. Tehát a keresetkiesést akkor viselik el, ha nincs nagy szükség a pénzre. Meg azt hiszem, ma már fel is fogják, hogy kell az a nyugodt kezdeti időszak, jó a gyerekeknek, jó az édesanyának és jó a családnak.

– *Felkészültek-e a kismamák arra, hogy a gyerek szempontjából hasznosan, jól töltsék el ezt az időt?*

– Igen, de a „kispapákat” nem készítik fel erre. Ez a probléma inkább. S itt bőven van tennivaló.

– *Őnök tartják a kapcsolatot a kismamákkal?*

– Igen, s igyekszünk is segíteni, hogy jól, értelmesen töltsék el az időt. Sokan tanulnak. S bár ez nekünk néha a munkaerő felhasználása szempontjából nem jó, azért örülünk neki.

– *Tehát Ön szerint nem túlzott igény a gyes alatti képzés?*

– Nem túlzott; csak néha nincs alapja. Nem kell pl. mindenkinek gépirást tanulni, s aztán utána íróasztal mellé kéredzkedni. De az feltétlen jó, ha tanul valaki a gyes idején.

– *Akik gyesen vannak, azokkal milyen a vállalat kapcsolata?*

– A szokásos kismamatalálkozók mellett – ahol megvendégljük és tájékoztatjuk őket a vállalat helyzetéről – a volt brigád tagjai is látogatják őket. Ez a jobban működő. A másik kicsit hivatalos, kicsit kötelező ízű. Az az igazság, hogy aki otthon van, az jobbára csak a gyerekének él. Ez jelenti számára az egész napos elfoglaltságot, s nem is nagyon ápolja egyéb kapcsolatait.

Végül még egy vélemény (11. sz. interjú-alany):

– *Milyen az Önök kapcsolata a gyesen levőkkel?*

– Őszintén szólva, úgy érzem felületes. Olyan kampány-kapcsolat. Tájékoztatás, megvendégljük őket, aztán megemlékezés Anyák napján, Nőnapkor. A volt munkatársak jobban tudják tartani a kapcsolatot. Az valahogy közvetlenebb, bensőségebb.

– *Igénylik a kapcsolatot, a „megkeresést” ezek a nők?*

– Igen, úgy tapasztalom.

Összefoglalóan az szűrhető le, hogy a vállalatok szakszervezeti vezetői a gyese intézményét a család, a gyermekek és az anyák szempontjából hasznosnak, fontosnak tartják. Tisztában vannak a gyermek–anya kapcsolat, az anya néhány, gyermekével töltött nyugodt, békés évének jelentőségével. Sokan úgy vélik a 3 év túl hosszú, annyi kiesés nem egészséges a munka szempontjából. A gyesen levők tanulását több helyen is erőltették, de ez nem bizonyult eredményesnek.

Annál élénkebben igényelnék, hogy az anyai és az apai hivatásra készítsék fel őket legalább ebben az időben.

A munkahellyel való kapcsolattartás általában formális, de ez is jobb, mint a semmi. Ha a munkatársi viszony emberi, bensőséges, úgy igen jó ez a kapcsolattartás.

Helyesen érzékelik, hogy bölcsődei férőhely hiányában a nők számára szűkek a tényleges választási lehetőségek.

3. A családi pótlék rendszerének megítélése

Általában mindenki egyetért azzal, hogy a jelenlegi családi pótlék a gyermek-eltartás költségeinek csak szerény részét fedezi. A válaszadók elhatárolják magukat attól, hogy a társadalom célul tűzze ki a gyermekek eltartási költségeinek teljes átvállalását, de egyetértenek azzal, hogy többet kellene vállalnia mint jelenleg.

Akadtak olyan vélemények is, hogy az állami ösztönzés súlypontját a 3 gyermekre kellene helyezni, mert 1–2 gyermeket egy kereső házaspár még viszonylag könnyen eltart. Akadt olyan nézet is, mely a családi pótlék rendszerének degresszivitását kívánta, hogy ne ösztönözzön 3-nál több gyermekre. Egyes vélemények szerint helyes lenne, ha a családi pótlék a családi jövedelemhez igazodna.

Lássunk ezek után néhány általánosnak tekinthető véleményt (6. sz. interjú-alany):

– A családi pótlék összege a gyermektartást nemigen fedezi. A családok sokszor erejükön felül költenek a gyerekekre. De jelenleg ilyen támogatást bír el a népgazdaság. A továbbiakban, ha fejleszteni kell, egy teendő van: a családi pótlék összegét kellene emelni.

– *Ha valaki több gyermeket vállal, jelent-e számára lemaradást anyagiakban?*

– Bizonyára. De ezt ma nem ellensúlyozzák eléggé a juttatások. Az emberek nem is ezért vállalják a több, 2–3 gyermeket. Tudják, hogy az gondokkal jár, sok mindenről le kell mondani. De el ne felejtjük: mennyivel gazdagabb annak az élete, aki utódokat nevelt. Ezt nem is lehet pénzzel kifejezni.

Újabbban az intézkedések ösztönöznek a 3. gyerek vállalására. Ahol pl. két gyerek volt – a nagycsaládosokat soron kívül lakáshoz juttató rendelet óta – már biztos megvan a harmadik. Sokan úgy gondolkoznak, hogy két gyerek családi pótléka már elég az új lakás törlesztésére. Két gyermeket pedig egy házaspár különösebb nehézségek nélkül, családi pótlék nélkül is fel tud nevelni, ha rendesen dolgozik, szakmája van, nem beteg és nem iszik.

A 28. sz. interjú-alany véleménye:

– *Durván kérdezek: mire elég a családi pótlék?*

– Hát, szinte semmire. A gyerekre fordított pénznek igen kis hányada.

– *Mekkora az a gyerekszám, ahol a szülők anyagi okokból már meggondolják a következő gyereket?*

– Két gyermeket egy házaspár különösebb gond nélkül el tud tartani. Valahogy a harmadik gyermeket nem ösztönözzük eléggé. 5, 6, 7 gyerek már felelőtlenség, mert olyan családban születik, ahol a 2–3 eltartása is gond. Szóval főleg a harmadik gyermeket kellene ösztönözni, utána persze adni kell a többiért is, de kevesebbet. Három gyermeket még jól fel lehet nevelni, ha nagyobb a családi pótlék, s a család felnőttjei jó átlagosan keresnek.

A 12. sz. interjú-alany véleménye:

– A családi pótlék a gyermekeltartás költségeihez való társadalmi hozzájárulás. Ma még ez a kisebb részt fedezi, de szerintem állandóan nőnie kell. Ezt a dolgozók helyeselnék. De nemcsak ez járul hozzá a gyermek eltartásához.

Számos más dolog is – a lakásjuttatástól kezdve az árrendezésig. Néha már kissé áttekinthetetlen módon. De az talán helytelen, hogy túlzottan hangoztatjuk az egyre növekvő összeget, mert ezzel azt az érzést keltjük az emberekben, hogy ezt a költséget egykor a társadalomnak teljes egészében át kell vállalnia. Ez pedig nincs így.

A családi pótlék ma nem igen hatékony segítség, tekintettel az összegére. Egy nagy családban, ahol egyébként is alacsony a befolyt jövedelem, éppen csak hogy valamit segít.

Szerintem helytelen, hogy a jövedelemkülönbségekhez nem igazodik a családi pótlék mértéke. Ez kellene, mégpedig progresszíven, ha egyszer a gyereket azonos, vagy közel azonos színvonalon akarjuk ellátni. . . Ugyanazt a családi pótlékot kapja az orvos, akinek benzinre is kevés, meg a takarítónő, akinek jóval többet jelent. S lényegesen a gyerekszám szerint sem differenciál. Így aztán családi pótlék ide vagy oda: a nagycsaládos, az egyedülálló, a sokgyerekes mind ide fordul segítségért, problémájuk a vállalaté. S azt mondanom sem kell, hogy az alkalmankénti segély nem sokat mozdít rajtuk.

– *S ha összegében lényegesen nagyobb lenne a családi pótlék, akkor is kellene differenciálni?*

– Akkor igazán számos szempontot kellene figyelembe venni: egyedülálló, kiskeresetű, idős szülők, sokgyerekesek stb.

– *Említette, hogy az anyagi probléma nem azonos a kenyérgondokkal. Miben nyilvánul meg akkor?*

– A tisztességesen dolgozók között nincsenek ma már olyanok, akik kenyérgondokkal – létfenntartási gondokkal – küzdenének. Életmód problémák természetesen vannak. Régi, használt háztartási gépeket vesznek; a legolcsóbb bútort; olcsó, s ezért gyengébb, divatjamúltabb ruhákban járnak; kultúrára nem jut elég stb. Ezt a gyerekek igen érzékenyen fogják fel, takargatni próbálják „szegénységüket”.

4. A középkorúak helyzetének megítélése

A kérdőívés felvétel tapasztalatait e tekintetben is megerősítik a vállalati szakszervezeti vezetőkkel folytatott interjúk. A mai középkorú rétegek gyakran erőn felüli családi terheket cipelnek.

A 13. sz. interjú-alany véleménye:

– A középkorúak közül a jól keresőknek mások a gondjaik – telek, autó stb. –, míg az alacsonykeresetűnek esetleg továbbra is a lakás. A vidéki embert

más foglalkoztatja, mint a városit. Egy biztos: ez egy hajszás életkor. Sok, többszörös teher nehezedik e korosztályra, ami a családon belül is érezteti hatását, illetve esetleg épp a családon belül keletkeznek.

– *Például?*

– Baj lehet a gyerekekkel – esetleg azért, mert rosszul nevelték őket. Gondot jelenthetnek az idős szülők. A házastársak sem mindig jönnek ki egymással. Sok a válás ebben az életkorban is.

– *Mi lehet ennek az oka?*

– Nem tudom. Megváltozott feltételek, igények? Az egyik fél előbbre tart, a másik esetleg nem tudja követni. Új kapcsolatok, melyek legtöbbször a férfi részéről kezdődnek stb.

A 21. sz. interjú-alany véleménye:

– A középkorúaknak sűrűsödnek a gondjaik, s nőnek az igényeik. Mindenki van vágyak, amelyeket el szeretne érni: tanulás, házasság, gyerek, lakás, autó. 40–45 éves koráig szinte mindenki küszködik, hogy ezeket elérje. Széért minden lehetőséget – másodállást, mellékfoglalkozást – kihasznál, olyat is, ami mellékvágányra viszi, hajszás életbe kergeti.

A 2. sz. interjú-alany véleménye:

– Köztük már kevesebb a probléma, de ez főleg és újra a gyerekekhez kapcsolódik. Az iskolába járásuk, pályaválasztásuk, neveltetésük, s végül családalapításuk, amivel a kör bezárul. Ebben a korban az emberek már általában anyagilag egyenesbe jöttek, kialakult az életrendjük, viszont itt jönnek elő olyan gondok, mint az alkoholizmus, a házasságtörés, a válás, a család egyéb belső ügyei.

5. A nyugdíjasok helyzetének megítélése

A régi, alacsony összegű nyugdíjjal rendelkezők megélhetési kérdései; az új, magasabb nyugdíjjal rendelkezők esetében a rendszeres munkatevékenység hirtelen abbamaradásából következő problémák; a nyugdíj-előkészítő bizottságok adminisztratív ügyintézésének kritikája; a réteg problémáival való érintőbb és együttérzőbb foglalkozás igénye mind megjelenik a válaszokban. Néhány szemelvény ezek alátámasztására.

Az egyik szb-titkár (*17. sz. interjú-alany*) így foglalta össze:

– *Hogyan kötődnek a nyugdíjasok a vállalathoz?*

– Szívesen visszajárnak, néhányat szinte alig lehet elküldeni. Érdekes jelenség, hogy sokan alig várják, hogy nyugdíjba mehessenek, aztán gyorsan vissza-

jönnek dolgozni a régi munkatársak közé. Jól érezték itt magukat, s a nyugdíjbamenetel után hirtelen nincs mit csinálniuk. Nem tudják kitölteni napjaikat.

– *Anyagi okai nincsenek?*

– A mai nyugdíjasok, szakmunkások között nem hiszem. A régi nyugdíjasok bizonyára küzdenek anyagi gondokkal, de ők már dolgozni nem tudnak.

– *Mit tesz a szakszervezet, s a vállalat a nyugdíjasokért?*

– Rendszeresen nyugdíjas találkozókat hívunk össze, látogatjuk őket. Segélyeket kapnak. Üdülni, kirándulni mennek közösen.

– *A nyugdíjhoz közel állókkal hogyan foglalkoznak?*

– A nyugdíjelőkészítő bizottság keretében, ahol főleg az adminisztratív teendőket végzik. Mi pedig elbeszélgetünk velük jövő terveikről, elképzeléseikről. De talán másoknak is kellene az idős emberekkel foglalkozni, orvosiilag, pszichológiailag, területileg.

A 10. sz. interjú-alany véleménye:

– Jobban kellene szervezni az időseket, s több hasznos időtöltési lehetőséget nyújtani nekik. Ha fél az ember valamitől, az a magány. De csak akkor, ha nincs családja, unokái.

– *Más-e a vidéki, falusi nyugdíjas helyzete, mint a városié?*

– Hát persze. Falun jobban szem előtt él az ember, gyakrabban rányitják az ajtót. Nagy a kontroll: ki hogyan él, mit csinál, illetve mit nem. Egy faluban ezért általában nem fordul elő, hogy az egyedül élő, öreg néni éhez vagy napokig nem nyitják rá az ajtót.

A 13. sz. interjú-alany véleménye:

– Általában mindenkinek rossz, ha hirtelen kiesik megszokott életritmusából, s nincs mire átváltania. A munkahelyen adódhatnak olyan konfliktusok, hogy valaki szívesen dolgozna tovább, de nincs szükség rá, vagy esetleg szükség lenne rá, de a feltörekvő fiatalabb nemzedék követeli a helyét.

– *Úgy is értelmezhetjük ezt, hogy társadalmunkban még kialakulatlan, mit is kezdünk az idősekkel?*

– Igen, valahogy így gondolom. Tartoznak is a munkahelyhez, meg nem is. Inkább a családhoz kötődnek – már akinek van. A szociális otthonok nem túl szívderítő helyek. A társadalmi összefogás pedig még nem elég. Igaz, a patronálások viszonylag jól mennek, de szerintem nem ez a jövő megoldása.

A 4. sz. interjú-alany véleménye:

– Mindenki fél a nyugdíjbameneteltől, ha nem is vallja be. Ez emberi dolog. Ez az esemény lezár egy életszakaszt – a munkálkodó, rendszerint hajszás, persze beosztott szakaszt, s nagy fordulópont az emberek életében. Utána már – ez tény – „kifelé” megy az életből. Van, aki ennek a gondolatát nehe-

zen viseli, sőt tragikusan fogja fel: „már csak arra vagyok jó, hogy meghaljak”. Aztán van, aki sokkal rugalmasabban fogja fel, s megtalálja az új életritmust. Nagyon sok függ magától az egyéntől, de sok a közfelfogástól is. Ez utóbbin lenne mit javítani.

Arra a kérdésünkre, hogy *szívesen mennek-e az emberek nyugdíjba?* – egy másik szb-titkár (17. sz. interjú-alany) így válaszolt:

– Igen, aztán gyorsan visszajönnek. Több okból. Talán anyagi okokból is, de talán azért is, mert utána hiányzik valami az életükből, a munka, a rendszeresség, a közösség. Ezt pótolni akarják, tehát visszajönnek. A férfiak inkább mint a nők.

– *A lakóhely nem tud megfelelően foglalkozni velük?*

– Nem. Erre senki nem fordít gondot. Pedig kellene helyi, lakóhelyi nyugdíjas szervezet, különösen a lakótelepeken. Kisöreges – bezárva a lakásba – fél éven belül meghalnak. S főleg a magányosoknak van ilyen problémájuk. Intézményesen, lakóhely szerint jól működő színtérre lenne szükség társas életükhöz, idejük eltöltéséhez.

A nyugdíjasok céljait, törekvéseit minden válaszoló úgy fogalmazta meg, hogy szeretnék nyugodtan élni és élvezni az élet elérhető örömeit. Így nyilatkozik egy másik szb-titkár (23. sz. interjú-alany):

– A nyugdíjasok szeretnék nyugodtan, egészségben élni tovább. Sajnos sokszor anyagi gondjaik vannak, főleg az idős, régi nyugdíjasoknak. S meg kell mondani, hogy az automatikus emelés igen kevés. Most végeztünk egy felmérést a *vasasszakszervezet* megbízásából a nyugdíjasok szociális helyzetéről. Bizony, sok magányos, egyedülálló, kevéske pénzből éldegélő embert találtunk, akik örültek, hogy egyáltalán valaki rájuk nyitotta az ajtót. Ezt kellene a társadalomnak megoldani. Ma még úgy tűnik, nem tudjuk hova tenni az öregjeinket. Akinek családja van, az gondol vele. De mit tegyen egy egyedülálló, idős, beteges ember. És szomorú, hogy ők azok, akik elkezdték építeni ezt az országot.

6. A családi életéről, annak problémáiról vallott felfogások

A családi élet különböző, fontosnak tartott kérdéseiről folytatott beszélgetésekből szeretnénk néhány szemelvényt életszerűen visszaadni a megkérdezettek álláspontját. Ezek az álláspontok teljesen egybevágnak a kérdőíves vizsgálatnál kapott válaszokkal és a családpolitikai koncepcióban megfogalmazottakkal.

A 7. számú interjú-alany véleménye:

– Nekünk a családok egy részével különösebb gondunk nincs, különösebb segítséget sem igényelnek. Ezek az ún. normál családok. A vállalati kereseti viszonyokhoz képest az 1–2–3 gyerekes családoknál főleg lakásgond tapasztalható. Vállalatunk ezideig a lakáskérdés megoldásába nem tudott különösebben beegíteni. Most majd újra körülnézünk, hogyan állnak pénzzel az igénylők. Van olyan is, aki nem hisz benne, hogy lesz lakása, s nem is gyűjt. De akad olyan is, aki rábízta magát a társadalomra. Pedig ugyanúgy van „eleresztve”, mint az, aki összehúzza a nadrágszíját, s tesz is valamit. Szóval a helyzet családonként is változik. A lakáskérdés megoldásában a különböző vállalatok, eltérő anyagi lehetőségüktől függően egyenlőtlenül tudnak „beszállni”. A gyár eddig nem volt olyan helyzetben, hogy nagyobb akciókat kezdeményezhetett volna. Mi most kezdtük meg a nagyobb arányú munkáslakás-építést. Praxisunk sincs. De azt tudjuk, hogy a háromgyerekesek, a nagycsaládosok állítólag abban az évben kapnak lakást, amikor benyújtják az igényt. Hát nekünk sok három és több-gyerekesünk van, akik évek óta nem kapnak lakást.

Az egyedülállók helyzete szinte katasztrofális, kilátástalan. Azért vetem fel ezt ilyen exponáltan, mert dolgozik itt néhány, gyermekeit egyedül nevelő anya is, aki normálisan él, dolgozik, de nincs mögöttük olyan családi háttér, amely segíteni tudna. Náluk pedig még a vállalat sem tud mit tenni. Nincs albérlők háza, vagy hasonló megoldás. Velük pillanatnyilag tehetetlenek vagyunk. Kölcsönt sem tudnának visszafizetni. Hiszen egy nő, még ha csak egy gyereket is nevel, 2000 Ft-ból semmiféle tartalékalapot nem tud képezni. Az ő helyzetüket, sorsukat, csakis vállalaton kívül lehet megoldani.

Az iskoláztatás is, a tisztességes szakma megszerzése is sokba kerül. Hangoztatjuk a nagycsaládosok kiemelt segítségét. Hát nem ez kell. A jövedelmi viszonyokat kell rendezni úgy, hogy két gyerek eltartása ne legyen gond. Utána majd jöhet a többi gyerek, de csak oda, ahol jók a nevelés feltételei. Egy jól kereső szakmunkás ezt meg tudja tenni. Persze, nagy áldozattal jár, de tudomásul kell venni. A baj az, hogy ott sok a gyerek, ahol egyébként is nagyok a gondok.

A 13. sz. interjú-alany véleménye:

– Az üdüléssel kapcsolatban a közösségi formákhoz ösztönözném az embereket. Nem kommunákat akarok, de ilyen kis magánbirtokokat sem. Jók ezek a közösségi formák. Az emberek szorosabb kapcsolatba kerülnek egymással, barátságok alakulnak stb. Szóval, én mindenképpen ezt a vonalat erősíteném. A közösségi szemléletet is javítaná, életfelfogásukat is. És ezt meg is lehet oldani, ott ahol a földet parcellázzák. Persze korábban kellett volna

erre gondolni. Mielőtt a földet elkezdték osztogatni boldog-boldogtalannak. Nem ment volna pocsékba az a sok építőanyag, s a szemléletünk sem torzult volna. . .

Egy másik interjú-alany (9. sz.) mondja:

– Szóba hoznám a háztartási munka témáját. Mi kb. 20 évvel ezelőtt megpróbáltunk segíteni ebben. A vállalat háztartási gépeket, mosógépeket, centrifúgát, porszívót stb. vett, amelyeket a dolgozók minimális ellenértékért kölcsönvehettek. Ez akkor nagyon felkapott dolog volt, sorbaálltak érte. Ma már lejárt az ideje. Alig veszik igénybe a gépeket, inkább az igen rossz anyagi körülmények között élők. Természetes, hogy a többség azóta már gépesítette saját háztartását.

– *Mit újíthatna a vállalat e témában? Mit tehetne azért, hogy új eszközök bevezetésével megkönnyítse a harmadik műszakot?*

– Nagy dolgokat mi nem nagyon tehetünk. Központilag kellene fejleszteni a szolgáltatásokat, hogy levegyék ezt a terhet a családok, elsősorban persze az asszonyok válláról. Mi legfeljebb azt tehetjük, hogy hazavihető vacsoráról gondoskodunk, amellet, hogy napközben étkeztetjük dolgozóinkat.

– *Igénylik-e a dolgozók a vacsora-szolgáltatást?*

– Meg kell mondanom őszintén, hogy nem nagyon. Lehet, hogy rosszul csináljuk, esetleg rossz az étel minősége, de más okai is elképzelhetők. Tény, hogy nem nagyon népszerű ez a szolgáltatás.

– *Milyen más okai lehetnek?*

– Először is, képzelje el azt az asszonyt, aki ételhordóval – benne illatozik a vacsora – felszáll a vonatra, utazik egy órát, aztán esetleg buszozik, otthon melegíti és feltálalja a családnak esetleg ugyanazt, amit délben ettek. Ez nem megy. Jobban kedvelik azt, ha az üzemen belüli büfében sokfélét lehet vásárolni, tejet, kenyeret, húsfélét, néha zöldséget – s akkor erre nincs gond a hazautazáskor. De ez is csak pótmegoldás. A lakóhelyen, vagy az állomás közelében kellene jól felszerelt vásárlóközpontoknak lenni. Azt hiszem jelen pillanatban még ott tartunk, hogy a háztartási munka alóli felszabadítás feltételei igen drágák. Tehát – és ez szemléletileg is így van – marad a házimunka; az a jó és az olcsóbb, amit én csinálok. Az már más kérdés, hogy a családon belül a munkamegosztás ideálisabb is lehetne.

– *És pedig?*

– Tényleg legyen munkamegosztás. Ezt a megosztást már a házasság első percétől kezdve ki kell alakítani, később nem lehet. És a gyerekeket is erre kell nevelni. Akkor majd az eljövendő férjek is természetesnek tartják, hogy segítsenek. Sok családi vita előzhető meg egy jól kialakított renddel.

A 15. sz. interjú-alany véleménye:

– *A családokon belül a munkamegosztásban, az egyenjogúságra való törekvéssel párhuzamosan, észlelhető-e lényeges módosulás?*

– A fiataloknál mindenképpen. De igazi munkamegosztás kell. Nem kapkodás. Mindenkinek legyen meg a feladata, területe. Az idősebbeknél ez nehezebben megy, de én ott is látok javulást, kedvező változást.

– *Mit tehet a vállalat még a családok érdekében?*

– A vállalat keveset tehet. Esetleg üzletet helyeztethet a kapu elé; buszt ad, ami hazaviszi a dolgozókat. Az állam már többet tehet. Elsősorban a lakások, a gyermekintézmények, a humánus öregotthonok dolgát oldhatja meg. Aztán a szolgáltatást mindenhol – falun is – kellőképpen fejleszteni kell. Ez éppen elég gondot vehet le a család válláról, s ezáltal a dolgozóknak több szabadidejük maradna egymásra, a gyerekekre. S ez épp elég!

A 9. sz. interjú-alany véleménye:

– *Mi a véleménye a családi életre nevelésről?*

– Legfontosabb, hogy a gyerekek a családban lássanak valami jó, követendő példát. Az iskola a felelősségérzetet növelheti, s egyes részterületeket, egészségügyi, pszichológiai problémákat világíthat meg. Úgy érzem, az utóbbi időben az olyan dolgokban, mint felelősség, fegyelem, tisztelet, amit neveléssel kisgyermekkortól kell elsajátítani – valahogy gyengék vagyunk. Lehet, hogy ez is a jólét gyors növekedésének a következménye. De meggyőződésem, hogy sok probléma – munkahelyi, s családi is – ebből származik. Fogalmazhatjuk úgy is, hogy az anyagiakban előbb járunk, mint a tudatiakban.

– *Tehát ha jól értem, a nevelésnek igen nagy fontosságot tulajdonít?*

– Igen, de ezzel is vigyázzunk! Nem szeretem azt a kifejezést, hogy „nevel a társadalom”. Ilyen nincs. Nevelek én, te, a család, a munkahely, tehát konkrét emberek, akiket felelősségre is lehet vonni – de nem a társadalom. Azt sem szeretem, amikor azt mondják: ilyen a mai ifjúság, meg olyan, rossz szak stb. Legyünk önkritikusak! Kitől tanult vagy nem tanult valamit a gyerekek? Milyen családban nőtt fel? Ki a felelős értük? Igaz, hogy a bűnre nem alibi, hogy ilyenre neveltek, de az az önkritika hiánya, ha egy szülő azt mondja: nem értem, miért rossz a fiam, pedig én igyekeztem jól nevelni.

A 29. sz. interjú-alany véleménye:

– *Ön szerint a családi életre nevelés kinek a feladata?*

– Elsősorban a családban kell jó példát látni, tehát a családnak kell a jó módszereket átadni. Főleg az édesanyának. Azután az iskolának – de már más területen. Pl. egészségügyi, pszichológiai, jogi ismereteket kell szerezni. De a társadalmi szervezeteknek is van feladatuk: elsősorban a jó családi élet esz-

méjének tudatosításában. A családban látott rossz példát az iskola sem tudja ellensúlyozni. Az alap tehát szerintem a család.

– *Hol tartunk ma a családi életre nevelésben?*

– A családotól eltekintve – ami mindig megvan – megkockáztatom kimondani: sehol. Sőt, a tanácsadás pl. rosszabb, mintha nem lenne. Így bűn csinálni! Sokan akarnak tenni e téren valamit, de még hiányzik a koncepció, s a felkészült szakemberek. Lépní kellene azonban, mert a generációk nőnek.

A 3. sz. interjú-alany véleménye:

– *A családi életre nevelésben milyen teendők lennének?*

– A családi életre nevelés elsősorban családi feladat. A szülőknek kell az alapokat letenni. A további felvilágosítás – képzett szakemberekkel – lenne az iskola feladata. E téren még fejlődnünk kell. Az egészségügyi felvilágosítás, pl. főleg a házasság előtti, ma még nem elég színvonalas. Sőt, néha jobb lenne, ha nem lenne.

A 29. sz. interjú-alany véleménye:

– Szerintem sok családban okoz problémát, belső feszültséget az anyagiasság felé való eltolódás. Az ember ezáltal közömbössé válik a közönség dolgai iránt, befelé fordul, nincsenek baráti kapcsolatai, csak felszínes érdekkapcsolatok. Jól megfigyelhető ez az évek múlásával. A fiatalok még összejárnak, barátoknak, mindennél többet jelent számukra egy átvitatkozott este. Aztán jön a házasság, a gyerek, a kuporgatás. Megszűnnek a baráti összejövetelek. Kifogás persze van. S változnak az értékek; az számít, kinek mennyi a fizetése. Megmaradnak a családon belül, ami nem baj, de így az ottani élet is sivábbá válik. A szórakozást a tv jelenti. A kollektív szellem, valahogy megszűnik.

– *Nem túl komor ez a kép?*

– Lehet, de ha nem vigyázunk, egyre több ember valóságává válik. És hadd mondjam el még egy gondolatot. Véleményem szerint a mai 40–50 éveseket sújtja a legtöbb gond. Olyan történelmi periódust éltek át, amikor összejöttek a problémák. Közülük a nők már egyenjogúak. De a gyermekeiket még gyes nélkül nevelték. Most a felnőtt, épp családalapító gyerekeiket is segítik, főleg anyagiilag. S vannak idős, beteg, esetleg nyugdíj nélküli szülei. Azok gondja is a nyakukba szakad. A munkahelyen is helyt kell állniuk. Rájuk nincs külön kidolgozott politika, mint az ifjúságra. S adódik a kérdés: mit hagyoljon el ebben a rohanásban?

A 18. sz. interjú-alany véleménye:

– *Milyen a mai fiatalok kapcsolata az idősebb generációval?*

– A mai fiatalok igen őszinték, s ez sok mindent meghatároz. Sokszor talán nem elég tapintatosak, esetleg tiszteletlenek, de szerintem nincs generációs

probléma. Semmivel sem felelőtlenebbek, mint mi voltunk fiatal korunkban. Igaz, gyakran a szülőkkel nem éppen a legbensőségesebb a kapcsolatuk, de ennek azt hiszem elsősorban a szülők az okai. Egy ilyen kapcsolatot hosszú évek érlelnek meg, s idő kell az ápoláshoz is. S ez az, ami gyakran nincs. Hányszor halljuk: nincs időm, ne zavarj! Ilyenkor másnak beszéli el a gyerek a dolgait, annak, aki meghallgatja, s elzárkózik a szülő elől. Ez a mi hibánk. Több időt kellene a családtagoknak egymásra fordítani – beszélgetni, mindenféléről. Ez még nagy hiány!

Aztán ez a középkorosztály igyekszik a saját életét is rendbetenni, egyenesbe hozni (pl. anyagilag). Ha idős szülei vannak, gyakran azok gondja is az ő vállukra nehezedik.

A nyugdíj felé haladva egyre inkább a nyugodt, zavaroktól mentes élet a cél. Az idősek szeretnék már békében, nyugodtan, s egészségben leélni az életüket; szeretnének unokákat, látni a folytatást.

A 7. sz. interjú-alany véleménye:

– *Milyen a gyerekek és a szülők kapcsolata egy mai családban?*

– Az a baj, hogy sok szülőnek a gyerekekre marad a legkevesebb ideje, s a környezet jobban befolyásolja a gyermeket, mint a szülő. Azt hiszem azonban, hogy csak *mások* a problémák, nem több, nem kevesebb, mint régen volt. Lehet, hogy a fiataloknál ma differenciáltabbak a problémák, s ezt nem tudtuk eléggé követni. A következő korosztály majd jobban teszi ezt. Lehet, hogy a szülők ma erősebben, többirányban megterheltek.

Az 1. sz. interjú-alany véleménye:

– *A gyerekek és a szülők kapcsolatában Ön mire helyezné a hangsúlyt?*

Mi az, amit a jövőben erősíteni kell?

– Ma még sokszor nem jut elég idő a családtagoknak egymásra, s így a gyerekekre sem. Türelmetlenek a szülők, nincs idejük elbeszélgetni a gyerekekkel, pedig azok igénylik és hálásak is érte. A bensőséges családi kapcsolat sokat jelent, s tudom, ma elég ritkaságszámba megy. Most, hogy nő az emberek szabadideje, erre kellene felhívni a figyelmet. Ez is beletartozik a szabadidő hasznos eltöltésébe, nem csak az aktív pihenés!

A 17. sz. interjú-alany véleménye:

– Meg kell előzni, hogy egy házasság válással végződjön. Ma mi van? Mindenki csak akkor figyel oda, ha híre jön, hogy X és Y válik. De azt kizártnak tartom, hogy ha a házaspárnak pl. barátai vannak, vagy rokonai, ne vennék észre korábban, mi a helyzet. Sok esetben a lakáshelyzet, a kilátástalanság is, egymás nem kellő ismerete is vezethet váláshoz. Ezen segíteni viszont mi keveset tudunk.

A 2. sz. interjú-alany véleménye:

– Jó az, ha mindenáron együtt tartják a családot?

– Nem, de nem is kell azonnal válásra gondolni, ha egy kis vita keletkezik. A nők gyakrabban nézik a gyerekek érdekét, nem kezdeményezik a válást. Bár lehet, hogy ez a fiataloknál már nem így van. A fiatal nők már másként nevelkedtek, önállóbbak. Ez is lehet persze rossz. Nem kötődnek annyira a családhoz.

– Úgy érzi, hogy egy mai átlag család életmódja nem kedvez a családi életnek?

– Azt hiszem igen. Valahogy felbomlott a régi, s nincs helyette új forma. Még keressük.

– Ez miben nyilvánul meg?

– Nincs időnk a családi életre.

– S tudjuk-e, milyen a jó családi élet?

– Sokszor nem, csak azt, ahogyan élünk. Ez nem jó, változtatni kellene rajta. Szükséges volna a családi életre nevelés.

A 7. sz. interjú-alany véleménye:

– Melyek a válások okai?

– Rengeteg. Elsietett házasság, türelmetlenség, a modernnek mondott szellem, miszerint ma már nem szégyen elválni.

– S elválnak lenni nem nehéz?

– Hát látja, erről már ritkábban esik szó. Nehéz elválnak lenni, főként a nőknek. Faluhelyen pedig még inkább. Ha pl. végez társadalmi munkát az a baj, ha nem akkor az. A kis közösség gyilkos tud lenni. S a nők családi életüket sem tudják egymaguk olyan könnyen irányítani. A gyerekek megszenvedhetik az apa hiányát. S nem is normális felnőtt embernek társ nélkül élni. Aztán ha gyerekei sincsenek, s kicsit idősebb, hát faluhelyen kilátástalan a jövője. Hiába a klubok, a művelődés, esetleg a jó munkahely, a törődés – csak magányos az a nő. . .

A 2. sz. interjú-alany véleménye:

– Ha a házasság válással végződik, milyen az egyedülálló helyzete?

– Nehéz. A nőknek sokkal nehezebb. Elsősorban anyagiak miatt. Aztán zaklatásnak is ki vannak téve, magányosak. S valahogy mintha velük nem törődnének. A vállalat, a munkatársak tehetnek lépéseket. De pl. a lakásszerzésnél rosszabbak a lehetőségeik.

– A családok életvitelének megkönnyítésére mit kellene az elkövetkezőekben tenni?

– Hát, első az árak stabilizálása. Úgy vélem a bérfejlesztés nincs összhangban az árak emelkedésével, s ez megnehezíti a családi élet anyagi oldalát. Aztán

azok a termékek, amelyek a háztartási munkát segítenék, igen drágák. Pl. a háztartási gépeké, az automata mosógépé, a készételeké, a konzerveké stb. Ez lenne talán az egyik teendő. Továbbá meg kellene oldani a lakás gondokat. Könnyíteni a nők második műszakját. Erről szoltam az előbb az árkánál, de szükség lenne erre a szolgáltatásoknál is. Főleg vidéken sok még a tennivaló. Ezek állami feladatok, s nem a vállalatoké.

Nagyjából minden megkérdezett azonosan vélekedett arról, hogy mit tehet a vállalat, a szakszervezet az alkohol-betegek érdekében, *az alkoholizmus ellen*. Általános vélemény, hogy az alkoholizmus rombolja a családot, hogy a megelőzés lenne a fontos, a kiváltó okokkal kellene jobban foglalkozni. E tekintetben nem véltlen a baráti, „haveri” kör, amelyik rábeszél az ivásra, s ezután hipokrata módon elmarasztalják: miért iszik, ha nem bírja! Jellem kérdésének tekintik sokan a válaszolók közül, hogy valaki le tud-e szokni az italtól. Úgy látják, hogy a vállalat, a szakszervezet mindebben nem sokat tehet. Legfeljebb az elvonó kezelést sürgetheti és szorgalmazhatja a szigorúbb ellenőrzést, hogy ittas embert ne engedjenek be dolgozni az üzembe. Néhány szemelvény híven tükrözi az említett nézőpontokat.

A 2. sz. interjú-alany véleménye:

– Nem hozakodnak elő a szégyenükkel (pl. hogy a férj iszik), csak akkor, ha már igen nagy a baj. . . Az alkoholizmus elleni harc különben sem ott kezdődik, hogy ha már alkoholistá, akkor leszoktatjuk. Azt kell megakadályozni, hogy valaki elkezdjen inni. De ez nem vállalati, szakszervezeti, hanem olyan komplex feladat, amit államilag kellene szervezni. Mi rávehetjük, hogy menjen elvonókúrára, esetleg a munkahelyét megváltoztatjuk, áttesszük másik üzemszbe, de ez minden, s ez nem sok.

Az 1. sz. interjú-alany (budapesti nagyvállalat szb-titkára) véleménye:

– Az alkoholizmus nálunk szerencsére nem súlyos gond. Rombolja kétségtelen a családot, de szerintem nem igaz, hogy valaki nem tud ellenállni az italnak. A családi gondok nagy százalékát eredményezi az alkohol, s aztán az egyik probléma vonja maga után a másikat. Az alkoholizmus nem kvalifikált-sági szint, hanem jellem kérdése.

A 10. sz. interjú-alany (vidéki nagyvállalat függetlenített szb-titkára) véleménye:

– *Az alkoholizmus ellen mit lehet tenni?*

– Nem kell lehetőséget adni arra, hogy igyanak. Én csökkenteném az italboltok számát. Ez állami feladat. A vállalat nem tehet sokat, jogi lehetőségünk sincs sok. Egy alkoholistával legfeljebb beszélgethetünk. Ez minden. S az elvonókúra sem biztos hogy jó, sok esetben nem hatékony. Van itt nálunk olyan, aki harmadszorra is visszaesett.

– *Csak az alkoholista családtaggal kell beszélni, a családdal nem? Őket nem kell felkészíteni?*

– Ilyenre még nem gondoltunk. Lehet.

– *Miért isznak az emberek?*

– Körülményeik lehetővé teszik. A gyenge jellem az alap. Aztán jön a haveri kör. Lehetőség is bőven van rá, hogy igyanak. Sok a kocsmá, az italbolt.

– *A válásokban milyen szerepet játszik az alkohol?*

– Az biztos, hogy a rendezetlen családi életnek gyakran ez a fő oka, s ezért sok házasság emiatt végződik válással.

A 20. sz. interjú-alany (vidéki) véleménye:

– Sokszor többeket haza kell küldeni, mert ittasan jönnek be dolgozni. Nem kell nagyon bizonygatnom, hogy az ittasság, az italozás milyen károsan hat a családra. Először is anyagiakban, s azután ennek a következményei: a feszültség, a veszekedések, a zilált élet, a gyerekek milyen környezetben nőnek fel. Megtanulják lenézni, szégyellni a szüleiket, gyűlölni és letagadni őket.

– *Milyen reményekkel szállhatnak harcba a vállalatok, s az itteni társadalmi szervezetek az alkohol ellen?*

– Csekély reményekkel. Igazi eszközünk nincs arra, hogy útját álljuk. Mi végszükségben szankciókat alkalmazhatunk, de inkább csak figyelmeztetünk, megpróbálunk közvetett módon hatni az illetőre. Tapasztalataim szerint sajnos az elvonókúrára kerültek 40–50 %-a visszaesik.

– *Miért isznak az emberek?*

– Változó okok miatt. Az semmiképpen sem igaz, hogy csak a körülmények, a környezet a hibás, hiszen egy felnőtt embernek be kellene látnia ennek hátrányait. Rendszerint valami kis kiváltó ok miatt (pl. összeveszik a feleségével) vesz kézbe először poharat. Aztán jönnek a haverok, pénze is jut az italra. Utána már – ha nem elég erős a család és a munkahelyi kollektíva, hogy megállítsa – betegséggé válik. A szervezet kívánja az alkoholt. Beáll erre az életmódra, nem lát vonzó kiutat, nem tud lemondani az ivásról. A vállalati, s a társadalmi szervek, ha valamit, s ha valahol tehetnek, azt a szűkebb kollektíva révén érhetik el, más módszerekkel együtt. Persze előfordul, hogy épp közülük kellene az illetőt kiemelni, mivel jellemgyenge, s iszik velük.

A 8. sz. interjú-alany (szintén vidéki vállalati szb-titkár) véleménye:

– *Miért isznak az emberek?*

– Biztos ahány ember, annyi oka van. Mert van rá pénze; hívják a haverok; nem szereti a családját. Szerintem egyetlen okra nem lehet visszavezetni.

– *A családi élet sikertelenségében kereshető az ok?*

– Talán igen. De nagyon is könnyű nálunk inni. Alig van olyan hely, ahol nem lehet szeszt kapni.

– *Önök mit tudnak tenni azért, hogy megállítsák az italozó dolgozót?*

– Legfeljebb próbáljuk rábeszélni, hogy térjen jobb útra, rábírnuk, hogy önként menjen elvonókúrára, de sokkal többet nem tehetünk. Az elvonómód-szereken is lehetne javítani, hisz sok a visszaeső.

– *S a megelőzés?*

– Nem tudom, ezen nem gondolkoztunk. Egy iszákos ember már életmód-jában is átalakul. Az elvonókúra – legyen az bármilyen tökéletes – ezen nem tud változtatni. Viszont igazából megelőzni csak a gyerekkorban lehet.

Azt hiszem e néhány szemelvény is tükrözi a közfelfogást, hol tartunk, hogy minősítünk és mennyire látunk megoldási utakat.

7. A szabadidő-felhasználás megítélése

A 19. sz. interjú-alany véleménye:

– *Hogyan járulhat, illetve jelenleg hogyan járul hozzá a szakszervezet a dolgozók és családjuk szabadidejének hasznos eltöltéséhez?*

– A szabad idejét mindenki úgy tölti, ahogy akarja. Mi csak orientálhatunk a hasznos elfoglaltságok felé, s a lehetőségeket teremthetjük meg. Ilyenek a könyvtár, az üdülés, a kirándulások, a klubok.

– *Igénylik-e a dolgozók, hogy szabadidejüket is munkatársaik körében töltsék?*

– Igen. Ez a családokat, s ezáltal az embereket is közelebb hozza egymáshoz. Úgy veszem észre, hogy a lakóhelyen, legkevésbé a lakótelepeken ritkán alakulnak ki a családok között igazi kapcsolatok. Nincs ami összehozza őket. A munkatársak pedig, ha jól megvannak egymással, a családjukkal együtt szívesen összejönnek. De ezt nem szabad erőltetni.

– *Hogyan töltik a családok a szabad idejüket?*

– *Ki így, ki úgy, saját igényétől függően.* Azt hiszem, még kevés az olyan, aki szabad idejében messzebbre elmegy otthonról, kirándul, sportol. A szombat felszabadította a vasárnapot, mikor is pihennek, van aki a hobbijának hódol. Aztán ott a televízió és a könyv. Esetleg „maszekolnak”, vagy telek van. Ezt még nem mértük fel, nem teljes a képünk.

– *Említette a telket. Hol áll ez az emberek igényei között? Hányadik sorban?*

– Nem is tudom. Van aki nem is gondol rá, van akinél meg mindenképp álló, az első helyen áll. Inkább a már megállapodottak, a lakáshoz jutottak álma ez. A fiatalok lakást akarnak, beindítani az életüket; az öregek pedig tudják, hogy nem is érhetik el, nincs rá pénzük, meg sokat nem is tudnának kezdeni vele.

Az 5. sz. interjú-alany véleménye:

– *Mi a szerepe a szabad idő eltöltésében a vállalatnak, a szakszervezetnek?*

– Egyetlen szerepe van; megadja a lehetőséget a családnak vagy az egyénnek szabad ideje hasznos eltöltéséhez. Városban nem annyira, de vidéken igénylik, hogy a vállalat ebbe bekapcsolódjon. Közös megmozdulásokba a fiatalokat jobban be lehet vonni, de a tapasztalatunk az, hogy a szocialista brigádok családi rendezvényei is megfelelő formák. Nekünk pl. igen jól működő klubjaink vannak, író–olvasó találkozót rendszeresen nagy sikerrel tartunk. Az érdeklődés az ilyen programok iránt attól függ, hogyan szervezik.

A 4. sz. interjú-alany véleménye:

– Igyekszünk lehetőségeket teremteni ahhoz, hogy okosan, hasznosan töltsék el dolgozóink a szabad idejüket – kirándulás, sport, közös kulturális rendezvények. Én híve vagyok a közös megmozdulásoknak, hisz ezek mindig új és új emberi kapcsolatok lehetőségét is magukban hordozzák. De a családok valahogy még, vagy már jobban kedvelik az egyéni programokat, ami sajnos, nem egyszer csak lustálkodás.

A 2. sz. interjú-alany véleménye:

– Klubjaink vannak, ifjúsági klubok, előadó körök, tánccoportunk rendszeresen műsort ad, könyvtárunk van. És ha valakinek valami jó ötlete van, hát mi nem vagyunk az elrontói. Pénzt, helyet adunk, csak jöjjenek.

– *Jól érzik magukat a klubban, akik oda járnak?*

– Az elején egy kicsit feszélyezettek voltak, akik oda jártak. Nem találták a helyüket, nem tudtak mit kezdeni az ottani lehetőségekkel.

– *Mi lehet ennek az oka?*

– Talán nem jól csináltuk. Még nem alakultak ki a hagyományai ennek úgy mint pl. régen vidéken a fonónak. Bizonyára idő kell hozzá. De függ a résztvevőktől is. Akiknek nincs igényük rá, azok a legszebb helyiségben sem tudnak mit kezdeni egymással.

A 9. sz. interjú-alany véleménye:

– Szerintem ez is most egy kissé felkapott téma. Valójában kevesebb az emberek szabadideje, mint amennyit hiszünk. A vasárnapot esetleg a szabad szombat szabaddá tette. De különben a háztartási munka, a gyerekekkel való foglalkozás, az utazás, a bevásárlás még elveszi a délutánokat, estéket. A szol-

gáltatások fejlesztése nyújthatna több szabad időt. S akkor lenne értelme, hogy segítsünk.

8. A szakszervezet, a jogsegélyszolgálat lehetőségei a családi problémák megoldásában

A 19. sz. interjú-alany véleménye:

– *A szakszervezet hogyan szerez tudomást a felvetődő problémákról?*

– Belsőbb, intímebb problémákkal ritkán hozakodnak elő, ezekről inkább csak közvetve szerzünk tudomást. De ezek jellege olyan, hogy alig nyílik lehetőségünk segítő beavatkozásra. Talán az is visszatartó, hogy ez bizottság, s nem egy embernek kell legtöbbször elpanaszolni a gondokat. Ezért megy jól a jogsegélyszolgálat. Ha oda fordul valaki, jogi segítséget, eligazítást, tanácsot biztosan kap, s titok marad az egész. De ha jó a munkahelyi légkör, jól működnek a bizalmiak, a szocialista brigádok, akkor ez a közvetett út biztosított.

A 3. sz. interjú-alany véleménye:

– *Felkeresik-e a dolgozók gondjaikkal közvetlenül a gazdasági vezetést, a szakszervezeti szerveket?*

– Ahol jó, segítőkész a munkahely, s jó a légkör, ott ez nem gond. Persze akad olyan, aki – egyéni tulajdonságainál fogva – nem szívesen teregeti a „szennyest”. Ilyenkor a közvetlen környezete hívja fel a figyelmünket a bajra, s mi megpróbálunk tapintatosan segíteni. Az emberek általában odafigyelnek egymásra, s meglátják ha valakinek gondja van. S megemlíteném a jogsegélyszolgálatot. Amikor indult munkajogi tanácsadóként működött. Ma sokkal több annál, mindenféle ügyekkel foglalkoznak, s az ügyek kezelése titkos.

A 17. sz. interjú-alany véleménye:

– *Kérnek-e Önöktől tanácsot, segítséget a dolgozók gondjaik megoldásához?*

– Ezek rendszerint olyan személyes jellegű, belső problémák, amelyeket nehezen mondanak el egy kívülállónak. Mi pedig a meghallgatáson kívül gyakran nem is igen tudunk többet tenni. A szocialista brigádokban egyébként az emberi kapcsolatokban is sokkal több lehetőség rejlik, mint azt ma hangsúlyozzuk. Sok esetben pl. ők hívják fel a figyelmünket arra, ha valakinél otthon nagy baj van, ők is látogatják a gyesen levőket, s velük jobb a dolgozók kapcsolata, mint velünk.

Az 1. sz. interjú-alany véleménye:

– *Ha egy család problémával küzd, tanácsért, illetve segítségért szívesen fordul a vállalatához?*

– Családja és problémája válogatja. A legbelsőbb ügyekkel nem, vagy csak ritkán. Akkor már gyakrabban, ha anyagi segítség szükséges. Persze a szakszervezeti gyakorlatban sokféle gonddal találkozunk. Megvan a kialakult jelzésrendszerünk, az út, amelyen olykor a gondokról eljut hozzánk a jelzés.

– *Tehát nem közvetlen kapnak jelzést a gondokról?*

– Sokszor nem, hanem úgy, hogy valaki szól a bizalminak, az pedig nekünk. De előfordul, hogy valaki panaszával, vagy végső elkeseredésében egyenesen hozzánk jön. A jogsegélyszolgálat ezért sokat segített. Tudják a dolgozók, hogy oda bármivel fordulhatnak, segítséget kapnak. Ennek kapcsán igen sok probléma (válás, lakás, szülők stb.) jött felszínre. És itt szerepe van a jogászok személyének is. Mi jól választottunk, s propagáljuk is a szolgáltatást.

A 9. sz. interjú-alany véleménye:

– Intím családi problémákat az emberek nem szívesen teregetnek ki. Ezek többsége egyébként is olyan, hogy mi, a vállalat, a szakszervezet legfeljebb tanácsokat tudunk adni, segíteni ritkán. Mi elbeszélgetünk, jobb belátásra bízgatunk valakit, de egyebet nem tudunk tenni. Anyagiakkal ezeken a gondokon nem lehet segíteni. Anyagi gondok esetében gyakrabban is kéri a segítséget. A problémák nyilvánosságra hozatalában a szűkebb kollektívának nagy a felelőssége.

– *Amennyiben?*

– Ők látják közvetlenül a dolgozót. Ha érzik, hogy valami bajuk van, kötelességük tapintatosan és segítőkészen hozzájuk fordulni. A jól működő jogsegélyszolgálatához azért is fordulnak sokan, mert nemcsak panaszkodhatnak, de kézzelfogható segítséget is kapnak, s tudják: mindez garantáltan titokban marad.

– *Milyen mértékben tud, illetve tudhat a családi gondokon segíteni, enyhíteni egy vállalat?*

– Azt hiszem, hogy ezek a gondok – alkohol, válás, gyermeknevelés, betegség – mindig sokkal mélyebb gyökerűek annál, hogy mi egyszeri intézkedéssel behatóan tudnánk segíteni. Mi alkalmankénti anyagi gondokon segíthetünk, ha baj van tanácsot adhatunk. A bajok megelőzése, vagy a gyermeknevelés körüli konfliktusok rendezése azonban más szintre tartozik. És ezen a más szinten is a hangsúlyt a megelőzésre kell tenni, nem pedig csak azt keresni: mit tegyünk, ha már ott a baj? Ez kevés.

9. Mit kellene tenni a családok érdekében?

Milyen céljai vannak a családoknak?

A 13. sz. interjú-alany véleménye:

– *Mi lenne olyan, a közeljövőben megvalósítandó dolog, ami jelentősen javítana a családok életvitelén?*

– Ha sikerülne a nők második műszakját átvállalni. S itt összefügg a kérdés két része. Ha ugyanis nem kell főzni, mosni, mosogatni, cipekedni, tehát vannak jól működő szolgáltatások, akkor több lesz – nem 1–2 óra, hanem esetleg egész hétfvége – a családok szabad ideje, amiről aztán eldönthetik, mivel is töltik.

Az 5. sz. interjú-alany véleménye:

– *Mi az, amit állami szinten lehet is és kell is még tenni a családok életvitelének megkönnyítéséért?*

– Olyan szabad időt biztosítani, hogy a család tagjai egymással törődhesse- nek, egymással foglalkozhassanak. A munkahelyi feltételeket a normális munkavégzésre alkalmassá kell tenni, hogy az emberek ne idegileg kimerülve men- jenek haza a munkából. Aztán a második műszak megkönnyítéséhez is meg kellene teremteni a feltételeket.

A 7. sz. interjú-alany véleménye:

– *Mit kell tenni az átlagtól elmaradó családok érdekében?*

– Lehetővé tenni, hogy anyagiakban felzárkózzanak az átlaghoz, mert sok minden egyéb elmaradásnak is anyagiak a kiváltó okai.

– *Anyagiakkal megoldhatók a gondok?*

– Lehet, hogy nem minden esetben, de sokszor igen.

– *Mit tapasztal, az egyes életkorokban, milyenek a családok fő törekvései?*

– A fiatalok természetes igénye a lakás, a berendezkedés, az önálló élet el- indítása. A középkorúak főleg a gyerekeiket akarják minél sikeresebben felne- velni. Itt azonban már „színre lépnek” a státusszimbólumok, az értelmetlen célok, a hajsza, a birtoklás stb. Hogy miért? Divat? Lehetőség? Szükség? Nem tudom. Az idősek nyugodtan szeretnék az életüket leélni, szeretnék az uno- kákkal tölteni szabad idejüket, látni a család fejlődésének folytatását. S sze- retnék élvezni az életüket minden hajsza és gondok nélkül.

A 24. sz. interjú-alany véleménye:

– A középkorosztály családjai elsősorban a gyerekek életének elrendezésé- re törekszenek. Az átlagos családban a gyerek áll a középpontban, tisztességes felnevelése, taníttatása, esetleg besegítés családalapításukba, ami nagy erőfe- szítéseket is igényel. Ezzel párhuzamosan a családok azért saját anyagi helyze- tüket is igyekeznek javítani, stabilizálni. Aztán már a nyugdíjas évekre gondol- nak, s ha anyagilag megtehetik, tartalékolnak arra az időszakra is.